

ETIKA U SPORTU

Azra Kozarčanin

Fakultet sporta i tjelesnog odgoja, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

Stručni rad

Sažetak

Rekreacija, igra i takmičenje su glavni segmenti sporta koji je opet, dio fizičke kulture. Takmičenje predstavlja motivaciju za cijelu ekipu kao i za sportistu kao pojedinca, pa dakle, takmičenje je stvar etike i slobode u sportu. P. de Couberten je smatrao da „Fair play” (u prijevodu s engleskog: poštena igra) ima specijalno mjesto u sportu i etici. „Svi ljudi su rođeni slobodni i imaju isti dignitet i jednaka prava” – stoji u Deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih Nacija. Sloboda u izboru sporta.

Ključne riječi: etika, sport, sloboda, igra, takmičenje, pravila, motivacija, sportista

Uvod

Sport kao forma fizičke kulture obuhvata rekreaciju, igru, takmičenje. U tom kontekstu sport je neizbježno sastavni dio društva i društvenih procesa. Karakteristično obilježje za svako društvo ogleda se u organizovanom životu članova zajednice, zatim, u društvenom položaju koji imaju članovi društva kao i u odgovarajućoj svijesti članova društva. Ovo se odnosi ne samo na materijalnu sferu nego i druge aspekte društvenih odnosa, oblike društvene svijesti, procese u društvu – pozitivne i negativne. U tom kontekstu nameću se i pitanja:

- Zašto je sport uticajan a i značajan u društvu?
- Da li su prisutne veze između sporta i drugih oblika kulture?
- Kako i zašto se sport razvio u pravcu sportske industrije i komercijalizacije?
- Da li se na sportskim manifestacijama poštuje fer-play?
- Da li je sloboda izbora sporta u svakom društvu prisutna?
- Da li društvena stratifikacija – slojevitost ima uticaj na sport?

Kineziološka sociologija ili sociologija sporta odgovor na ova pitanja traži u sportskom događaju kojeg čine:

- sportisti - akteri
- trener, sudija, sportisti, posrednici, itd.
- publika (aktivna, pasivna), tj. navijači.

Sport je tijesno vezan za čovjekove potrebe izražene u igri, kretanju, takmičenju, komunikaciji, dominantnom statusu i naravno, grupnoj identifikaciji. Poznati teoretičar Rože Kajoa sport posmatra kao igru: „ igre ostavljaju dubok pečat na razne tipove društva, pokaži mi koju igru igraš pa ću ti reći ko si“ (Kajoa, 1965.). Međutim, sport je neminovno u kontekstu etike i pravila koja su temeljna za svaku sportsku manifestaciju, jer posebno vrhunski sport vrlo često je instrumentaliziran sa prisustvom makijavelističkog ponašanja.

Takvo ponašanje u okviru mimoilaženja etičkih normi dovodi do poremećaja u sportu, do prisustva negativnih društvenih formi. Negativni odnosi izražavaju se u nasilju, nepoštivanju pravila, dopinga kao tihom vidu nasilja, mržnji, konfliktu, itd.

Sport danas

U savremenim uslovima parcijalni interesi često se predstavljaju kao opšti, stvara se ambijent da se pobjegne od odgovornosti što dovodi do hijerarhijskih odnosa tj. stratifikacije-slojevitosti a sve to uslovljava poremećaje u sportu. Naime, takmičenje bez kojeg sport ne bi imao svoju svrhu jer takmičenje predstavlja motivaciju i za sportistu i za sportsku ekipu. Dakle, u tom kontekstu je pitanje etike i slobode u sportu, posebno u vrhunskom sportu. Sportski moral ili etika u sportu predstavlja specifičnu svijest o ponašanju u procesu takmičenja, trenažnog procesa, zatim publika-sportisti i publika-sportska manifestacija. Sociologija sporta moral posmatra kao standard društvenog ponašanja sa ciljem da norme, pravila prihvate ne samo sportisti nego i treneri, sudije, publika i ostali. Dakle, etika kao naučna disciplina ima dvojako značenje, prvo, etika je filozofska disciplina a drugo to je skup pravila, normi o ponašanju ljudi što ih formira društvena grupa ili zajednica. U tom smislu moral se spoznaje sa aspekta globalnog društva odnosno društvene zajednice, kao cjeline. Za razliku od teorijske etike „praktična ili normativna etika ima za cilj da ne objašnjava postojeća moralna shvatanja već da formulira i utvrđuje principe i pravila na temelju kojih se trebamo rukovoditi u svakodnevnom ponašanju i djelovanju“ (Pavičević, 1974). Značajna su tri bitna elementa morala: moralna norma, moralni sud i moralna sankcija. Što čini sadržinu ovih elemenata? Moralni sud ogleda se u pozitivnom ili negativnom stavu o učinjenom djelu a moralna norma sadrži pravilo kako se treba ponašati u duhu postojećeg morala.

Moralna sankcija znači kaznu koja se izriče prema pojedincu ili grupi. U ovom smislu pomenimo Kantov etički koncept koji porijeklo moralnih principa, koji su čovjeku kao kategorički imperativ, nalazi u ljudskom umu. Moralni sudovi po Kantu su apriorni pa prema tome „etika mora proizlaziti iz deontoloških pojmova kao primarnih zahtjeva uma čija se sloboda iskazuje ne samo željama i htijenjima nego i djelovanjem“ (Muminović, 1989). Moral može da se manifestuje kao individualni, grupni ili društveni, odnosno etika kao filozofska nauka o moralu „stoji iznad svake forme pozitiviteta“ i propitije principe na kojima se temelji dati moralni sistem“ (Tanović, 1973). Etika kao filozofska disciplina ima zadatak da utvrdi porijeklo morala kao fenomena, tj. kao duhovnog bitka analizirajući temeljne etičke pojmove, vrlina i dužnost, dobro i zlo, sloboda i odgovornost, moralna norma i moralni sud, itd. Dakle, u ovom kontekstu postavljamo i pitanje etike i slobode posebno u vrhunskom sportu. Fair-play barona Kubertena (osnivača modernih olimpijskih igara i autora himne za olimpijske igre) ima svoje posebno značenje u kontekstu etike u sportu. Sport kao sistem vrijednosti u društvenim odnosima treba da sadrži sistem normi ponašanja sa ciljem da uredi odnose u svim segmentima života i rada. Sportski moral ili etika u sportu predstavlja specifičnu svijest o ponašanju u procesu takmičenja, vježbanja itd. Sociologija sporta kao i filozofija sporta moral posmatra kao standard društvenog ponašanja sa ciljem da norme, pravila i ponašanja prihvate ne samo sportisti nego i treneri, sudije, publika i drugi. Razvojem fizičke kulture i sporta utemeljile su se norme, pravila ponašanja koja su samo za tu oblast važeća, te u tom smislu značajna su dva oblika moralnih pravila koja su bitna u međunarodnom sportu. Prvi „Sportski manifest“ Međunarodnog savjeta za fizičko vaspitanje pri Ujedinjenim nacijama, ističe etički aspekt morala. Ovaj aspekt ogleda se u slijedećem: sport je fizička aktivnost koja ima karakter igre i borbe pri čemu se moraju poštivati sportska pravila, treba da bude „fer pley“ odnos, zatim, sport može da predstavlja susrete među ljudima uz solidarnost, sportski ideali treba da budu istina i korektan odnos. Drugi oblik moralnih normi kodeks ponašanja pod nazivom „Fair play“ čiji je osnivač Pierre de Couberten (Pjer de Kuberten). Kodeks sadrži slijedeća pravila, norme:

- razvijanje korektnih, drugarskih odnosa među sportskim suparnicima,
- poštivanje pravila i sudijskih odluka,
- razvijanje aktivizma da bi se oplemenila sportska borba u takmičenju,
- usklađivanje ličnih potreba i interesa sa potrebama i interesima ekipe kluba, reprezentacije,
- razvijanje antikolonijalnog, antirasističkog, antinacionalističkog stava u širim sportskim takmičenjima.

Dakle, etika-moral u sportu je neizbježan fenomen, te u tom kontekstu treba da uskladi odnose koji se javljaju u vidu negativnih procesa kao što je npr. korupcija, lažni amaterizam, elitizam, itd. Potrebno je prevazići sve te negativne pojave a da se poštuju principi etike naći usredsrediti pažnju na razvoj sporta kroz igru, rekreaciju, sportsko navijanje, isticanje sportskih principa, sportskih dostignuća, itd.

Sport koji pruža mogućnost sportisti da iskaže svoje osobine, može da bude poprište ljudskih pobjeda, slave, ali isto tako može da bude polje degradacije, dehumanizacije, makijavelističkog ponašanja, nasilja. Naime, u sportu postoje imperativi koji ne doprinose autonomiji ličnosti sportiste, zadovoljstvu vježbanja, jer imaju zahtjev za prinudom, zapovijesti (od strane trenera), zatim sankcije koje mogu biti različito primjenjene, itd. Vaspitno-obrazovni proces koji ima za cilj usvajanje sportskih normi-pravila, pozitivnih vrijednosti i znanja, sportskih navika sa sportskim interesom i vježbom, daje mogućnost prevazilaženja negativnih pojava u sportu. Postavlja se pitanje: kako se manifestuje sloboda u sportu?

Zaključak

Sa sociološkog aspekta može se posmatrati u ponašanju sportiste u toku treninga, utakmice, korištenja slobodnog vremena, zatim, u ponašanju massmedija prema sportskim manifestacijama, sportistima, sportskim ekipama, itd. Naravno, iz ovoga slijede i pitanje: da li je kriza u sportu ili kriza morala zahvatila i informativne medije? Nažalost, vrlo često smo svjedoci da mediji posebno „žuta štampa“ krše pravo sportista na vlatiti identitet što daju pogrešne informacije tj. pogrešnu sliku o ličnosti sportiste. Neobjektivne, jednostrane informacije dovode do raspaljivanja navijačkih strasti, nasilja na sportskim terenima i van njih. Dakle, urbanizacija i industrijalizacija uslovlili su nastanak masovne kulture a to je uslovlilo i masovnu komunikaciju.

Ovakav način komuniciranja omogućio je da ljudi učestvuju u najraznovrsnijim i najspektakularnijim sportskim događajima, da prate komentare, izvještaje sa utakmica. U takvim relacijama je i sloboda praćenja sportskih događaja. Kriza morala je fenomen prisutan u svakom društvu, karakterističan i za pojedinca, društvenu grupu ili društvenu zajednicu.

Uzroci ove pojave su različiti – ekonomski, politički, društveni itd. Isto tako utilitarizam – stav u etici kojem je „koristi osnovni princip i kriterij moralnog djelovanja“, može da bude prisutan i u sportu iako je karakterističan za savremeno potrošačko društvo. I na kraju „svi se ljudi rađaju slobodni i imaju isto dostojanstvo i ista prava“ (čl. 1. Opšte Deklaracije o pravima čovjeka UN)

Literatura

- Kajoa, R. (1965). *Igre i ljudi*. Beograd: Nolit.
Muminović, R. (1989). *Ethos i ljudsko bivstvovanje*. Sarajevo: Veselin Masleša.
Pavičević, V. (1974). *Osnovi etike*. Beograd: BIGZ.
Tanović, A. (1973). *Etika i politika*. Sarajevo: Svjetlost.
*** Opšta Deklaracija o pravima čovjeka UN, čl. 1.
*** Sportski manifest Međunarodnog savjeta za fizičko vaspitanje pri UN

ETHICS IN SPORT**Summary**

Recreation, game and competition are main parts of sports which is part of physical culture. Competition represents motivation for the team and for the sportsman as an individual, by that, competition is a matter of ethics and freedom in sports. "Fair Play" P. de Couberten has its special place in sports and ethics. „All people are born free and have same dignity and same rights“ – taken from UN's Declaration of human Rights. Freedom in sports choice.

Key words: *ethics, sport, freedom, game, competition, rules, motivation, sportsmen*

*Primljeno: 28.04.2008.
Prihvaćeno: 11.05.2008.
Komunikacija:
Prof.dr.Azra Kozarčanin
Univerzitet u Sarajevu
Fakultet sporta i tjelesnog odgoja
Patritotske lige 41, 71000 Sarajevo, BiH
Tel.: +387(0)33 213 602
E-mail: akozarcanin@fasto.unsa.ba*